

Paweł Wolańczyk (Muzeum Historii Kielc)

Źródła do dziejów Kielc zgromadzone w Archiwum Akt Nowych w Warszawie

W artykule przedstawiono zespoły archiwalne przechowywane w Archiwum Akt Nowych (AAN), w których znaleźć można wiadomości odnoszące się do Kielc. Znaczna liczba archiwaliów wymusiła selekcję materiałów. Wskazano zespoły zawierające informacje wytworzone głównie przez organy władzy centralnej i administracji państwowej lub bogate w wiadomości przesłane do centrali przez lokalnych działaczy.

Z wyselekcjonowanych zespołów starano się wynotować każdą teczkę, której zawartość bezpośrednio dotyczyła miasta. Tam gdzie liczba źródeł o zbliżonej zawartości była znaczna, ogólnie podano, jakie informacje o Kielcach posiada zespół. Z wybranych teczek wypisano konkretne dokumenty. Jednak nie każda sygnatura została w ten sposób przedstawiona. W pierwszym rzędzie kierowano się zasadą, aby wyodrębnione archiwalia w sposób autonomiczny pokazywały zmiany polityczne, gospodarcze i społeczne, zachodzące w Kielcach lub (w przypadkach, kiedy informacje dotyczyły spraw istotnych, charakterystycznych dla danego okresu) całej Kielecczyny na przestrzeni XX w. Często rolę taką pełniły ulotki, mapy czy listy.

W pracy pominięto lub bardziej ogólnie potraktowano zespoły, które zostały opisane w bazie „Sezam”¹ lub pracy Dariusza Grota *Źródła do dziejów Kielecczyny w zasobie Archiwum Akt Nowych w Warszawie*². Grot wskazał w wybranych zespołach większe grupy materiałów, które dotyczyły województwa kieleckiego. Skoncentrował się na archiwaliach z dwudziestolecia międzywojennego, prawie zupełnie pomijając dokumenty z czasów II wojny światowej, i ogólnie scharakteryzował akta z lat 1945–1954. Nie prezentując konkretnych dokumentów, dokładnie opisał m.in. zespoły: Prezydium Rady Ministrów 1917–1939, Zbiór Druków Ulotnych 1918–1939, Związek Legionistów Polskich 1922–1939 czy Ministerstwo Administracji Publicznej 1945–1950.

Ramy chronologiczne niniejszego artykułu wyznacza zasób AAN. Najwcześniej datowane dokumenty – zawiadomienia o strajkach robotniczych w języku rosyjskim – pochodzą z początku XX w., końcową cezurę wyznaczają informacje o wojewódzkim zjeździe delegatów Stronnictwa Demokratycznego z 1989 r. Autor wykorzystał

1 <http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/sezam.php>

2 D. Grot, *Źródła do dziejów Kielecczyny w zasobie Archiwum Akt Nowych w Warszawie*, „Kieleckie Studia Historyczne” 1986, t. 4, s. 191–285.

też obszerne archiwum Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej włączone do AAN w 1990 r.

Archiwalia zachowały się w stanie bardzo dobrym bądź dobrym. W tekście podano, jeśli dokument był nadpalony lub zapleśniały. Zaznaczono także, kiedy rozmiary dokumentu przekraczały format A4.

Praca podzielona jest na 3 części. Pierwsza z nich dotyczy akt pochodzących z lat 1905–1939. Obok zespołów organów władzy, poszczególnych ministerstw oraz wybranych partii politycznych, zamieszczono informacje o drukach ulotnych, Związku Legionistów Polskich, Związku Harcerstwa Polskiego oraz wydzielonych w AAN zespołach Kieleckiego Urzędu Wojewódzkiego i Wojewódzkiej Komendy Policji Państwowej. Część druga obejmuje lata drugiej wojny światowej. Znajdują się tam dokumenty wytworzone przez Armię Krajową, Gwardię Ludową, Armię Ludową, a także niemieckie władze okupacyjne, Delegaturę Rządu RP na kraj, Polską Partię Robotniczą i Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego. Tę partię materiałów uzupełnia zespół Rady Głównej Opiekuńczej. Wreszcie część trzecia obejmuje akta pochodzące z lat 1945–1989. Zawarte są tam szczegóły dotyczące referendum w 1946 r., wyborów w 1947 r., walki komunistów z opozycją, odbudowy miasta, partii politycznych i poszczególnych ministerstw działających w tamtym okresie. Jako uzupełnienie podano materiały z Zespołu Centralnego Zarządu Budowy Miast i Osiedli 1950–1963, Kolekcji kartograficznej 1801–2000 oraz zespołu akt Instytutu Urbanistyki i Architektury 1948–1971.

Mając na uwadze wszelkie braki i subiektywizm w wyborze zarówno zespołów, jak i konkretnych dokumentów, autor ma nadzieję, iż artykuł ułatwi pracę osobom, które będą w AAN poszukiwać przydatnych informacji. Można też przypuszczać, iż wyszczególnione dokumenty okażą się interesujące także dla pasjonatów historii i przyczynią się do lepszego poznania historii Kielc.

W tekście punktem wyróżniono grupy dokumentów lub teczek oznaczone własną sygnaturą, półpauzą pojedyncze dokumenty.

I. Materiały z lat 1905-1939

Dokumenty i materiały władz carskich dotyczące robotników w Królestwie Polskim 1861-1908, zespół 1195

Zawiera fotokopie dokumentów z początku XX w., dotyczących robotniczych strajków oraz wystąpień chłopskich w guberni kieleckiej. Materiały w języku rosyjskim³.

Polska Partia Socjalistyczna-Frakcja Rewolucyjna 1907-1919, zespół 15 (nowy numer 1203)⁴

Zespół zawiera oryginalne odezwy Kieleckiego Okręgowego Komitetu Robotniczego PPS z lat 1916–1918. Wyróżnia się ulotka z kwietnia 1916 r. Obszerny tekst zakończony słowami: „Niech żyje wolna niepodległa Polska Ludowa! Niech żyje PPS.” Druki ulotne: z sierpnia 1916 r. – „Niech żyje wolna PPS w niepodległej Polsce Demokratycznej” oraz ze stycznia 1918 r. – „Niech żyje niepodległa demokratyczna Republika Ludowa, Niech żyje socjalistyczna i międzynarodowa solidarność ludów”⁵.

Zbiór Druków Ulotnych 1918-39, zespół 56

Najciekawsze materiały:

- poufna odezwa Rady Okręgowej Ziemi Kieleckiej z 14 XI 1916 r. skierowana do komitetów narodowych i miejskich, rad powiatowych i gminnych, komisji organizacyjnych oraz mężów zaufania; zawiera postulat, aby ujawnić całą organizację niepodległościową ziemi kieleckiej⁶
- odezwa Głównego Urzędu Zaciągu do Wojska Polskiego w Kielcach z listopada 1917 r. „Pod broń! W Kielcach rozpocznie się przegląd ochotników do przyszłej armii polskiej” (tekst nadrukowany na zielonej karcie)⁷
- obszerny tekst Narodowego Koła Wyborczego okręgu kieleckiego z roku 1919⁸

Prezydium Rady Ministrów 1917-1939, zespół 8/I

Obszerny zespół liczący ponad 36 000 jednostek archiwalnych. W tomie siódmym protokołów posiedzeń Rady Ministrów (posiedzenia od 1 VII do 30 IX 1919 r.) można znaleźć informacje na temat kształtowania struktur administracyjnych młodego państwa. Lektura kolejnych dokumentów pokazuje, jak niepewne było utworzenie województwa kieleckiego. W projekcie ustawy z 4 VII 1919 r. „O ustroju władzy na

3 Archiwum Akt Nowych, Dokumenty i materiały władz carskich dotyczące robotników w Królestwie Polskim, sygn. 6/7, k. 1–12.

4 Zespoły, które kiedyś należały do archiwum KC PZPR mają podwójne numery. Stare sprzed 1990 r. oraz nowe nadane przez pracowników AAN. Obie numeracje są prawidłowe.

5 AAN, PPS-Frakcja Rewolucyjna, sygn. 15/IV/3, k. 1, 2, 4.

6 AAN, Zbiór Druków Ulotnych 1918–1939, sygn. 240, k. 1–2.

7 Tamże, sygn. 195, k. 1.

8 Tamże, sygn. 230.

części obszaru byłego zaboru rosyjskiego” wymienione jest jedynie województwo radomskie⁹. W protokole z 5 VII 1919 r. widnieje propozycja utworzenia 5 województw, w tym radomskiego, będącego połączeniem dawnych guberni radomskiej i kieleckiej¹⁰. Zachował się projekt tymczasowej ustawy o utworzeniu woj. białostockiego, lubelskiego, łódzkiego, radomskiego i warszawskiego z 9 VII 1919 r.¹¹ Pierwszy raz nazwa woj. kieleckiego pada w protokole z 14 VII 1919 r., które miało być utworzone z połączenia byłych guberni radomskiej i kieleckiej oraz przyłączenia powiatu częstochowskiego i będzińskiego. Protokół kończy się podpisem ministra spraw wewnętrznych Stanisława Wojciechowskiego¹².

Kancelaria Cywilna Naczelnika Państwa 1918–1922, zespół 3

Dział IV, w którym znaleźć można akty ustawodawcze z pierwszych lat odrodzonego państwa polskiego.

- Dekrety wydawane przez naczelnika państwa w okresie od grudnia 1918 do lutego 1919 r. Wśród nich znajdujemy dekret o samorządzie miejskim z lutego 1919 r. Podane są miasta, w tym Kielce, których dotyczyła ustawa. Podpisy Józefa Piłsudskiego oraz Ignacego Paderewskiego¹³.
- Dekrety wydawane przez naczelnika państwa w latach 1919–1922. Wśród nich: dekret z 2 VI 1920 r. o wywłaszczeniu gruntów na rzecz państwowej kopalni miedzi w Miedzianej Górze, z podpisami J. Piłsudskiego i premiera Leopolda Skulskiego¹⁴; zezwolenie nabycia gruntów na rzecz parafii ewangelicko-augsburskiej w Kielcach pod budowę domu modlitwy w Stojowsku, z podpisem J. Piłsudskiego¹⁵.

Główny Urząd Likwidacyjny w Warszawie 1919–1921, zespół 35.

Jednostki zawierają głównie dane tabelaryczne i liczbowe. Księga kasowa Komisji Szacunkowej w Kielcach z roku 1920¹⁶; Akta Miejskiej Komisji Szacunkowej w Kielcach z lat 1919–1921¹⁷; materiały dotyczące zarekwirowanych koni w powiecie kieleckim¹⁸; księga rejestracji strat wojennych ziemi kieleckiej, w której Kielce

9 AAN, Prezydium Rady Ministrów, mikrofilm [mf.] 20051, k. 14–16.

10 Tamże, k. 9–12.

11 Tamże, k. 68–69.

12 Tamże, k. 120–122.

13 AAN, Kancelaria Cywilna Naczelnika Państwa 1918–1922, sygn. 36, k. 15–24.

14 Tamże, sygn. 37, k. 51.

15 Tamże, k. 51.

16 AAN, Główny Urząd Likwidacyjny w Warszawie 1919–1921, sygn. 219 p. 17.

17 Tamże, sygn. 641 p. 50, sygn. 692 p. 54, sygn. 907 p. 169.

18 Tamże, sygn. 1372 p. 101.

reprezentowane są przez 9 nazwisk¹⁹. Wyróżniają się dokumenty dotyczące kontroli cen na artykuły spożywcze i paszę w starostwie kieleckim w latach 1919–1926:

- dwujęzyczne (j. niemiecki i j. polski) ogłoszenie o cenach „orientalnych i maksymalnych” na powiat kielecki z 1 X 1918 r.; na obwieszczeniu zdanie: „Najmocniej zabrania się wymagać zapłaty za towar wyraźnie w rosyjskiej monecie – kurs 1 Rubel = kursowi czasowo oznaczonemu” (karta A1)²⁰
- rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych Stanisława Wojciechowskiego z 1919 r. dotyczące ograniczenia zużycia prądu elektrycznego (karta A2)²¹
- informacje kieleckiego magistratu na temat cen artykułów spożywczych w latach 1914–1919 (wykaz obejmuje 14 półlarkuszy)²².

Ministerstwo Aprowizacji 1915–1924, zespół 19/I

Materiały dotyczą zaopatrzenia ludności Kielc i regionu w czasie działań wojennych, a także przejściowo po ich zakończeniu.

- Sytuacja w powiecie i województwie kieleckim w 1919 r. Wyróżniają się:
 - telegram kieleckiej Rady Miejskiej do Ministerstwa Aprowizacji z 12 XI 1919 r., informujący o tragicznej sytuacji żywnościowej w mieście²³
 - pismo cukierników kieleckich: K. Smoleńskiego, A. Sączewskiego, J. Urbana do Ministerstwa Aprowizacji, w którym protestowali przeciwko zakazowi wypieku ciastek; na końcu dokumentu podpisy wymienionych cukierników (dwustronna karta A4)²⁴.
- Działalność likwidatora w pow. kieleckim, wezwania, monity płatnicze do dłużników z powiatu kieleckiego i korespondencja z 1920 r.²⁵
- Książka kasowa Urzędu Aprowizacyjnego w Kielcach²⁶.
- Ściągnięte należności od dłużników, byłych władz okupacyjnych w powiecie kieleckim²⁷.
- Zaopatrzenie w naftę i świece w starostwie kieleckim – korespondencja z 1921 r.²⁸

19 Tamże, sygn. 832 p. 63.

20 Tamże, sygn. 429 p. 30, k. nlb.

21 Tamże, k. nlb.

22 Tamże, k. nlb.

23 AAN, Ministerstwo Aprowizacji, sygn. 840, k. nlb.

24 Tamże.

25 Tamże, sygn. 2112.

26 Tamże, sygn. 2113.

27 Tamże, sygn. 3610.

28 Tamże, sygn. 4259.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych 1918-39, zespół 9

Zachowały się materiały dotyczące zmian terytorialnych województwa i powiatu kieleckiego²⁹ oraz samych Kielc:

- pismo wojewody Ignacego Manteuffla z 1925 r. o konieczności rozszerzenia granic miasta³⁰
- mapa z 1927 r. pokazująca Kielce w aktualnych granicach oraz po planowanym rozszerzeniu – rozmiar mapy to ok. 80×90 cm – zaznaczone są najważniejsze punkty w mieście, fabryki, Urząd Miasta itp.³¹
- dokument ze stycznia 1927 r. na temat włączenia folwarku Szydłówek do Kielc
- czystopis, na którym widoczne są skreślenia oraz poprawki³² oraz ten sam dokument po naniesionych poprawkach, wraz z uzasadnieniem³³
- projekt Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 1930 r. w sprawie rozszerzenia granic miasta; raport niezwykle szczegółowo opisuje granice Kielc (widoczny podpis ministra spraw wewnętrznych) wraz z uzasadnieniem³⁴.

Jeśli chodzi o sprawy administracyjne na uwagę zasługują:

- Protokoły z zebrań kierowników władz i urzędów II instancji w woj. kieleckim z lat 1925–1926, 1928, 1930–1936; dotyczą bieżących spraw, takich jak zwalczanie bezrobocia, usprawnienie działania administracji, prowadzonych inwestycji³⁵.
- Protokoły z zebrań kierowników władz i urzędów I instancji z lat 1926, 1929–1932 oraz 1935 r., zawierające informacje na temat Urzędu Skarbowego, Kasy Skarbowej, Nadleśnictwa³⁶.
- Protokoły zjazdów starostów woj. kieleckiego z lat 1926–36; przedstawione tam obszernie referaty dotyczą stanu dróg, omawiają sytuację służby zdrowia, działalność legalnych i wywrotowych partii politycznych, stan sanitarny miast i szpitali na terenie województwa³⁷. Zachowały się tabele z 1930 r. – załączniki do referatu „Trzy lata wzmożonej akcji porządkowo-sanitarnej na terenie woj. kieleckiego” – przedstawiające wydzielone miasta Kielce, Radom, Częstochowę, Ostrowiec, Będzin, Sosnowiec; umożliwiają porównanie liczby domów, gęstości zaludnienia, stanu zabrukowania ulic, liczby parków, placów czy też zaopatrzenia w wodę w wymienionych miastach³⁸.

29 AAN, MSW 1918–1939, sygn. 175, 176, 218, 227.

30 Tamże, sygn. 275, k. 738, 739, 742.

31 Tamże, sygn. 276, k. 613.

32 Tamże, sygn. 275, k. 706.

33 Tamże, k. 708, 714.

34 Tamże, sygn. 276, k. 570–573, 580–581.

35 Tamże, sygn. 56, mf. 20148.

36 Tamże, sygn. 72, mf. 20165.

37 Tamże, sygn. 113, mf. 20176.

38 Tamże, k. 300–306.

- Wykazy ruchu ludności między Polską a innymi państwami, dane dotyczą pow. kieleckiego w latach 1932–1935 i 1937–1939; zawierają ogólne dane o powiecie, takie jak spisy ludności, liczbie gmin, panujących tam stosunkach politycznych³⁹.
- Lustracje biur ewidencji ludności w Kielcach dokonane w latach 1937–1939⁴⁰.
- Rejestr cudzoziemców zamieszkujących w pow. kieleckim w 1938 r.; według dokumentu w przedstawionym okresie w Kielcach było 61 cudzoziemców, wymienionych z imienia i nazwiska⁴¹.
- Listy kwalifikacyjne pracowników starostw i Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach za 1938 r.⁴²
- Odmowy i zażalenia na niewłaściwe odznaczenia w woj. kieleckim z 1939 r.⁴³

W zespole znajdują się plany architektoniczne kieleckich budynków dotyczące m.in.:

- szkoły powszechnej przy ul. T. Kościuszki – z 1922 r.⁴⁴
- dokończenia budowy wież kościoła Świętego Krzyża; zachował się rysunek elewacji głównej⁴⁵ oraz bryły kościoła sporządzone według dawnego planu, z proponowanymi zmianami – z lat 1925–1926⁴⁶
- dokończenia budowy seminarium duchownego w Kielcach⁴⁷
- dokończenia budowy gmachu gimnazjum humanistycznego (Gimnazjum św. Stanisława Kostki), mieszczącego się niedaleko ulic Źródłowej i Zagórskiej oraz plan sytuacyjny⁴⁸
- łaźni ludowej usytuowanej przy ul. Staszica⁴⁹, elewacja i plan sytuacyjny – z 1922 r.⁵⁰

39 Tamże, sygn. 1651, k. 104–106.

40 Tamże, sygn. 1704.

41 Tamże, sygn. 1749.

42 Tamże, sygn. 4267.

43 Tamże, sygn. 799.

44 Tamże, sygn. 2692.

45 Tamże, sygn. 2694, k. 13–16.

46 Tamże, sygn. 2694, k. 3.

47 Tamże, sygn. 2695.

48 Tamże, sygn. 2697, k. 1.

49 Tamże, sygn. 2699, k. 3–4.

50 Tamże, k. 2.

- plan architektoniczny elewacji siedziby Izby Skarbowej w miejscu obecnego Sądu Wojewódzkiego przy ul. Seminaryjskiej (karta A3) – z 1922 r.⁵¹, plan sytuacyjny z zaznaczonym obok gmachem Okręgowej Izby Kontroli⁵²
- gmachu Okręgowej Izby Kontroli (ob. Komenda Wojewódzka Policji); rysunek elewacji i plan sytuacyjny – z 1922 r.⁵³
- rozbudowy pałacu biskupiego – remont zabudowań od ul. Zamkowej – z 1924 r.⁵⁴
- wodociągów kieleckich – zachowały się plany i rysunki techniczne stacji pomp, projekt zbiornika przejściowego, oczyszczalni ścieków, sieci wodociągowej, szczegółowe mapy dotyczące m.in. rozmieszczenia hydrantów, kanałów, kolektora, raporty o źródłach zasilania wodociągu miejskiego sporządzone w języku polskim i angielskim⁵⁵. Najciekawsza jest mapa z 1927 r. pokazująca istniejącą oraz projektowaną sieć kanalizacyjną z miejscem usytuowania oczyszczalni ścieków (karta A3)⁵⁶.

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego lata 1917-1939, zespół 14

Zespół opracowany w bazie „Sezam”. Zawiera informacje na temat nominacji i uposażeń duchowieństwa oraz codziennych spraw diecezji kieleckiej. Warto zwrócić uwagę na następujące dokumenty:

- pismo do delegata Austro-Węgier w sprawie przekazania władzom diecezjalnym domów i placu przy cerkwi, będących wcześniej w posiadaniu władz rosyjskich⁵⁷; pismo biskupa Augustyna Łosińskiego z lutego 1919 r., w którym upoważnia on kanonika Bogumiła Czerkiewicza do odbioru pieniędzy na pokrycie plac duchowieństwa diecezji kieleckiej; dokument ciekawy ze względu na zachowaną pieczęć i podpis biskupa⁵⁸
- pismo konsystorza generalnego diecezji kieleckiej z 1919 r. do ministerstwa w sprawie budżetu diecezji kieleckiej⁵⁹
- prośba konsystorza z 1919 r. o dodatkowe fundusze dla kieleckiej katedry, wraz z odpowiedzią⁶⁰

51 Tamże, sygn. 2700, k. 3.

52 Tamże, k. 2.

53 Tamże, sygn. 2701, k. 2, 3.

54 Tamże, sygn. 2703.

55 Tamże, sygn. 4046–4050.

56 Tamże, sygn. 4049, k. 4.

57 AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 443, mf. B-9437, k. 319–323.

58 Tamże, sygn. 535, mf. B-9529, k. 186.

59 Tamże, k. 192–193.

60 Tamże, k. 194, 195, 198.

- spór kurii kieleckiej z miastem Kielce w 1924 r.; przedmiotem sporu był plac przy ul. Nowej (obecnie ul. Czerwonego Krzyża); kuria twierdziła, że miasto przywłaszczyło sobie plac użytkowany przez kapitułę kielecką
- wykaz parafii diecezji kieleckiej dotowanych przez Skarb Państwa, z wykazem proboszczów i wikariuszy – 1935 r.⁶¹
- wyciąg z listu biskupa kieleckiego do wiernych diecezji kieleckiej z 4 I 1933 r.; padają w nim m.in. następujące stwierdzenia: „Połowiczni katolicy czasów obecnych, którzy dla urzędu, stanowiska lub otrzymania grosza byle jakiego od jakiegoś heretyckiego wywłoki [...] porzucają oni swoją religię katolicką nie myśląc o straszliwym sądzie Bożym po śmierci”⁶²
- ściśle tajne pismo z sierpnia 1935 r., wysłane przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych traktujące o wstrzymaniu dotacji dla diecezji kieleckiej; powodem była negatywnie oceniona przez MSW postawa kieleckiego biskupa; pismo zawiera podpis ministra spraw wewnętrznych⁶³
- pismo do ministra spraw zagranicznych, aby w dotacjach osobowych nie uwzględniać biskupa, „bowiem z uwagi na osobę, jaką jest obecny ordynariusz jest to absolutnie niemożliwe”; z załącznikiem⁶⁴
- telegram biskupa, w którym twierdzi on, iż z powodu cofnięcia dotacji duchowieństwo znajduje się w rozpaczliwym położeniu⁶⁵
- spór wojewody Władysława Dziadosza z kurią datowany na luty 1936 r., kiedy to wojewoda powiedział, iż w „Stowarzyszeniu Św. Zyty szerzy się rozpušta”⁶⁶.

Zespół zawiera także akta osobowe Eugeniusza Artwińskiego, syna prezydenta Kielc Stefana Artwińskiego. W dokumentach można m.in. znaleźć pismo z 1935 r. o mianowaniu Artwińskiego profesorem tytularnym⁶⁷, a także wniosek z 1939 r. o mianowanie go profesorem zwyczajnym neurologii i psychiatrii na Uniwersytecie we Lwowie⁶⁸. Zachowany jest też własnoręcznie napisany życiorys uczonego⁶⁹.

61 Tamże, sygn. 535, mf. B-9529, k. 213–221, 229–235.

62 Tamże, k. 245.

63 Tamże, k. 246.

64 Tamże, k. 248, 250–251.

65 Tamże, k. 259.

66 Tamże, sygn. 443, mf. B-9437, k. 337–338.

67 Tamże, sygn. 1579, mf. 10572, k. 147.

68 Tamże, k. 103–104.

69 Tamże, k. 169.

Akta Ministerstwa Skarbu 1918–1939, zespół 10

Na uwagę zasługują następujące jednostki:

- Ręczny odpis pisma, jakie magistrat w 1921 r. przekazał Państwowej Kasie Oszczędności w Warszawie z rozliczeniem pożyczki z 1899 r.; wyraźna pieczęć magistratu miasta Kielce⁷⁰.
- Karty ewidencyjne urzędników Izby Skarbowej Kielce za lata 1930–1938⁷¹.
- Dom Bankowy Rozenberg Dawid, materiały z lat 1930–1938⁷².
- Akta Komunalnej Kasy Oszczędności w powiecie kieleckim 1935–1939, gdzie zwraca uwagę odpis listu z 1935 r., w którym pracownik Kasy Oszczędności przeproszał dyrektora za to, iż podrabiał weksle – podany także wykaz podrobionych weksli⁷³.
- Teczka przedsiębiorstwa „Kadzielnia S.A”, zawierająca sprawozdanie za 1936 r., listę obecności akcjonariuszy z 1937 r., zażalenia firmy do Izby Skarbowej z 1939 r. oraz podanie o przyznanie ulg podatkowych⁷⁴.
- Teczka zawierająca drobne zażalenia i odwołania do Izby Skarbowej w Kielcach z lat 1936–1939, miasto reprezentowane jest przez osoby wymienione z imienia i nazwiska w październiku 1938 r.; prośba o zawieszenie postępowania egzekucyjnego⁷⁵.
- Zjednoczenie Elektrowni okręgu radomsko-kieleckiego z 1939 r., siedziba firmy znajdowała się w Warszawie, materiały zawierają m.in. odpis z rejestru handlowego oraz dokumenty związane z budową linii elektrycznej Mościce–Starachowice⁷⁶.
- Elektrownia w Kielcach – dokumenty za 1938 r., gdzie najciekawszy wydaje się być odpis aktu notarialnego sporządzony w kancelarii Wacława Janiszewskiego, zawarcie umowy w 1926 r., w sprawie uruchomienia elektrowni w Kielcach⁷⁷.
- Fabryka „Granat”; m.in. postanowienie ministra przemysłu i handlu o przyznaniu określonych ulg (podpis E. Kwiatkowskiego)⁷⁸.

70 Tamże, sygn. 7381, k. nlb. (teczka zawiera tylko jedną kartę).

71 Tamże, sygn. 3423.

72 Tamże, sygn. 4643, k. nlb.

73 Tamże, sygn. 4817, k. 143–144, 145.

74 Tamże, sygn. 5729, k. nlb.

75 Tamże, sygn. 5860, k. 498, 499.

76 Tamże, sygn. 6523, k. 9–18.

77 Tamże, sygn. 6610, k. 9–18.

78 Tamże, sygn. 6628, k. nlb.

- Akta Izby Skarbowej w Kielcach z 1939 r.⁷⁹ oraz akta osobowe jej pracowników⁸⁰.
- Odwołania do Izby Skarbowej w Kielcach z lat 1938–1939;teczka zawiera m.in.: odpis oświadczenia, iż księciu Bohdanowi Lubeckiemu sprzedano samochód „Auburn”⁸¹; pismo z 1939 r. do Ministerstwa Skarbu, w którym nadawca twierdzi, iż Izba Skarbowa w Kielcach zarzuciła brak opłaty stemplowej od umowy, która tak naprawdę nigdy nie istniała, pismo zawiera znaczki skarbowe oraz podpisy⁸²; rozwiązanie opisanej powyżej sprawy, obniżono opłatę stemplową z 60 do 20 złotych⁸³.

Komenda Główna Policji Państwowej 1919–1939, zespół 349

Zespół zawiera informacje na temat inwigilacji oraz aresztowań komunistów z terenu woj. kieleckiego. Można w nim znaleźć:

- meldunek z 1929 r. o zatrzymaniu osób pod zarzutem działalności komunistycznej, z późniejszym wyrokiem⁸⁴
- informacje o zwolnieniach z kieleckiego więzienia⁸⁵
- informacja, iż mieszkańiec Kielc, uczestnik walk na terenie Hiszpanii, przebywa obecnie w obozie koncentracyjnym we Francji⁸⁶
- ulotka z 1930 r. informująca, że w Będzinie wywieszono sztandar z napisem: „Niech żyje Komunistyczna Partia Polski, precz z dyktaturą Piłsudskiego” (druk nadpalony)⁸⁷
- statystyczny wykaz przestępstw popełnionych w woj. kieleckim za styczeń 1939 r.⁸⁸

Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Kielcach 1924–1938, zespół 279 (nowy numer 1388)

Odpisy korespondencji przede wszystkim z Opatowa i Będzina. Akta dotyczące ruchu komunistycznego z lat 1934–1937. Komunistyczne odezwy i dyrektywy. Odpi-

79 AAN, Akta Ministerstwa skarbu 1918–1939, sygn. 602 b.

80 Tamże, sygn. 1624, 1683, 1732, 1785, 1832, 1835, 1924, 1997, 2014, 2023, 2136, 2138, 2185, 2197, 2236, 2244, 2278, 2307, 2325, 2346, 2388, 2464, 2533, 2539, 2590, 2608, 2652, 2655, 2657, 2695, 2697, 2753, 2756, 2777, 2823, 2844, 2867, 2927, 2936, 2961, 2963, 2970, 3063, 3085, 3107, 3156, 3216, 3256, 3279, 3279, 3292, 3299, 3356, 3360, 3383.

81 Tamże, sygn. 6813, k. 30.

82 Tamże, k. 239–240.

83 Tamże, k. 241.

84 AAN, Komenda Główna Policji Państwowej 1919–1939, sygn. 162, k. 75, 76, 92.

85 Tamże, k. 148 (patrz także sygn. 205).

86 Tamże, k. 144.

87 Tamże, k. 3.

88 Tamże, dopływy z MSW, sygn. 1200, k. 1–4.

sy okólników PPS-Lewicy i Komunistycznej Partii Polski. Odpis czasopisma „Walka Klas” nr 6/18 z czerwca 1933 r.

Za najciekawsze materiały można uznać:

- odpis obszernej ulotki wydanej w Kielcach, zawierającej wezwanie do strajku⁸⁹
- odpis ulotki Komunistycznej Partii Polski z lat trzydziestych, skierowanej do kieleckich żołnierzy, wzywającej do walki z „krwawym rządem głodu, bezrobocia i wojny”⁹⁰
- przechwycone przez policję hasła i odpowiedzi dla aktywów Komunistycznej Partii Polski z 1933 r., np. hasło dla Kielc brzmiało: „Czy wy możecie mi zrobić niebieskich Chińczyków? Odpowiedź: Tak, mogę zrobić czerwonych”⁹¹.

Związek Legionistów Polskich 1922-1939, zespół 339

W zespole znajdują się materiały dotyczące Kielc:

- Ewidencja zweryfikowanych członków okręgu Kielce z lat 1933–1937; do Kielc odnoszą się tylko 4 karty dotyczące służby Józefa Sadkowskiego⁹².
- Organizacja oddziału Związku Legionistów Polskich w Kielcach z lat 1931–1939. Zachowała się korespondencja oraz protokoły z posiedzeń oddziału kieleckiego, m.in.:
 - ulotka z października 1932 r. zawiadamiająca o 18. rocznicy bitwy pod Laskami; z tej okazji miała się odbyć uroczystość poświęcenia sztandaru oddziału ZLP w Kielcach, rodzicami chrzestnymi byli m.in. Stefan Artwiński i Kazimiera Grunertówna⁹³
 - życiorysy legionistów: Kazimierza Szączki (prezes oddziału zarządu okręgowego Związku Legionistów Polskich w 1933 r.)⁹⁴, Czesława Machury (wiceprezes oddziału)⁹⁵ oraz Bronisława Dorobczyńskiego (wiceprezydenta Kielc w drugiej połowie lat 30.)⁹⁶
 - wykaz zweryfikowanych członków Związku Legionistów Polskich (wyłącznie imię i nazwisko); znaleźć w nim można takie nazwiska jak: Stefan Artwiński, Kazimiera Grunertówna, Jan Partyka, Wacław Unger⁹⁷

89 AAN, Komenda Wojewódzka P. P. w Kielcach, sygn. 279/I – t. 2, k. 19.

90 Tamże, k. 21.

91 Tamże, k. 24.

92 AAN, Związek Legionistów Polskich, sygn. 252, k. 33–37.

93 Tamże, sygn. 169, k. 116–119.

94 Tamże, k. 124–126.

95 Tamże, k. 127.

96 Tamże, k. 221.

97 Tamże, k. 139–150.

- własnoręcznie podpisana rezygnacja Jana Maetsche z marca 1936 r., w której zrzuca się on funkcji wiceprezydenta Kielc oraz uczestnictwa w Związku Legionistów Polskich⁹⁸
- wykaz bezrobotnych legionistów⁹⁹
- odpis depesz hołdowniczych z marca 1939 r., wysłanych przez Związek Legionistów Polskich m.in. do prezydenta RP, marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego i Aleksandry Piłsudskiej; związek zapewniał o żołnierskiej gotowości i przywiązaniu do władzy państwowej¹⁰⁰.

Związek Harcerstwa Polskiego 1913–1939, zespół 76

Zawiera liczne informacje, które odnoszą się do harcerstwa na Kielecczyźnie.

- Materiały dotyczące działalności harcerstwa żeńskiego w okręgu kieleckim w latach 1915–1918; wszystkie karty zapisane ręcznie, zawierają m.in. raporty miesięczne przesyłane do Kwatery Głównej Komendy Naczelnej oraz rozkazy tygodniowe¹⁰¹, w tym m.in.:
 - pismo I Żeńskiej Drużyny Skautowej im. Emilii Plater w Kielcach z 1915 r. w sprawie przyjęcia do Komendy Naczelnej w Warszawie; historia drużyny¹⁰²
 - plakat oznajmujący, iż naczelnik komendy ZHP wygłosi odczyt w sali resursy kupieckiej (karta A2)¹⁰³
 - list ucznia z 1915 r. omawiający historię Kieleckiej Drużyny Harcerskiej, w którym się skarżył, że: „nieporozumienia były na tle zakazu gry w bilard”¹⁰⁴
 - pismo do Komendy Naczelnej z 1917 r., w którym proszono o przysłanie „warunków prób na sprawności”; dokument ciekawy ze względu na rysunek znajdujący się na karcie pocztowej – dwie biegnące postacie, jedna z nich wkłada drugiej list do kieszeni¹⁰⁵.
- Materiały dotyczące działalności harcerstwa żeńskiego w okręgu kieleckim w latach 1918–1919, zawierające raporty miesięczne i programy pracy, m.in.:
 - odręczny list J. Kłodawskiego z września 1919 r. do Naczelnego Inspektora Harcerstwa Polskiego w Warszawie, wnioskujący o mianowanie Edmunda Massalskiego tymczasowym inspektorem okręgu kieleckiego; zawiera podpisy oraz pieczęcie ZHP Kielce¹⁰⁶

98 Tamże, k. 189.

99 Tamże, k. 197–199.

100 Tamże, k. 227.

101 AAN, Związek Harcerstwa Polskiego, sygn. 47, 48.

102 Tamże, sygn. 47, k. 3–7.

103 Tamże, sygn. 48, k. 10.

104 Tamże, k. 18–20.

105 Tamże, karta dwustronna między kartami 57 i 58.

106 Tamże, sygn. 220, k. 54, 55.

- rysunek przedstawiający granice Polski – na wschodzie opierały się na Dnieprze, natomiast na zachodzie na Odrze, napis nad rysunkiem głosił: „Polska będzie wielka i bogata, gdy każdy Polak kupi pożyczkę odrodzenia Polski”¹⁰⁷.
- Chorągiew Kielecko–Radomska; raporty z lat 1919–1936, korespondencja, spis drużyn dokonany w 1932 r., rozkazy, okólniki, sprawozdania, prowadzone kursy¹⁰⁸.
- Materiały dotyczące działalności Komendy Okręgu Kielce z lat 1920–1921¹⁰⁹.
- Rozkazy z 1921 r., z warunkami prób harcerskich¹¹⁰, miesięcznikiem „Myśl Harcerska” z marca 1923 (pismo zawiera harcerskie wiersze, piosenki, opowiadania, rysunki, wiadomości sportowe, instrukcję gry w piłkę nożną)¹¹¹, pismem „Nasz Druh” z maja 1924 r., w którym zawiadamiano o ukonstytuowaniu oddziału kieleckiego ZHP – zawiera aktualny skład zarządu oraz informacje o sprawach administracyjnych¹¹².
- Spis drużyn Chorągwi Kielce, stan ze stycznia 1922 r.¹¹³
- Raport roczny Komendy Kielce z 1923 r.¹¹⁴
- Zgłoszenie Chorągwi Kieleckiej do udziału w narodowym zlocie harcerskim w Warszawie w 1924 r., gdzie wyróżnić można raporty z przybycia poszczególnych drużyn do obozu¹¹⁵.
- Kwestionariusz statystyczny Chorągwi Kielce z 1925 r.¹¹⁶ oraz 1931 r.¹¹⁷
- Zarząd oddziału kieleckiego, sprawozdania roczne, korespondencja z lat 1925–1933¹¹⁸ oraz z roku 1936¹¹⁹.
- Raporty powakacyjne Chorągwi Kieleckiej z lat 1928, 1931 i 1932¹²⁰.
- Akcje letnie Chorągwi Kieleckiej w latach 1929–1935¹²¹.
- Zgłoszenia drużyn staroharcerskich z lat 1928–1933¹²².

107 Tamże, k. 172.

108 Tamże, sygn. 2031–2045.

109 Tamże, sygn. 1260.

110 Tamże, sygn. 1270, k. 16.

111 Tamże, k. 113–132.

112 Tamże, 241–244.

113 Tamże, sygn. 1317 p. 176.

114 Tamże, sygn. 1323.

115 Tamże, sygn. 951, k. 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33–42.

116 Tamże, sygn. 1403.

117 Tamże, sygn. sygn. 1411.

118 Tamże, sygn. 673, 674, 802 p. 101, 828, 1266.

119 Tamże, sygn. 727.

120 Tamże, sygn. 1625, 1637, 1639.

121 Tamże, sygn. 2138.

122 Tamże, sygn. 2213.

- Programy, sprawozdania, oceny Chorągwi Kieleckiej z 1935 r.¹²³

Komunistyczna Partia Polski 1918-1938, zespół 158 (nowy numer 1287)

Sprawozdania okręgu Kielce–Radom z lat 1923–1930¹²⁴ oraz sprawozdania z działalności partii w okręgu kieleckim z lat 1931–1937¹²⁵.

Urząd Wojewódzki Kielecki 1920-1938, zespół 267 (nowy numer 1378)

Zawarte w nim dokumenty to głównie odpisy wielostronicowych raportów charakteryzujących działalność PPS-Lewicy oraz Komunistycznej Partii Polski w poszczególnych powiatach. Można znaleźć także akta starostw, korespondencję, informacje na temat buntów więźniów politycznych. Samych Kielc dotyczy stosunkowo niewiele materiałów, znacznie więcej dokumentów jest choćby o Będzinie czy Sosnowcu¹²⁶.

- Działalność komunistów w starostwie kieleckim w latach 1920–1936, m.in.:
 - poufne pismo z maja 1920 r., informujące, iż komuniści poszerzają swoją działalność¹²⁷
 - spis zatrzymanych osób podejrzewanych o działalność komunistyczną¹²⁸
 - legitymacja robotnicza z listopada 1923 r.¹²⁹
 - zaświadczenie na przejazd koleją z 1922 r., wydane przez Państwowy Urząd Pośrednictwa Pracy, widoczna duża pieczęć urzędu¹³⁰ oraz tygodniowy bilet robotniczy III klasy na przejazd trasą Kielce–Sitkówka¹³¹
 - pismo wojewody do starosty z listopada 1923 r., informujące o rozrzuconiu komunistycznych ulotek, zawarto nakaz przeprowadzenia dochodzenia¹³²
 - tajne pismo wojewody do starosty z 1925 r., zawierające polecenie, aby zachować ścisłą obserwację kieleckiego więzienia, a także kontrolować personalia niektórych więźniów w związku z groźbą ucieczki¹³³
 - pilny telefonogram starosty do wojewody z 3 sierpnia 1927 r., informujący o buncie więźniów politycznych w kieleckim więzieniu, wraz z informacją o stłumieniu buntu¹³⁴.

123 Tamże, sygn. 1032.

124 AAN, KPP, sygn. 158/XII/3, t. 1–8.

125 Tamże, sygn. 158/XII/2 t. 1–8.

126 Wszystkie materiały z zespołu Urząd Wojewódzki Kielecki znajdują się na mikrofilmach 2722/1–40 oraz 1537/1–17.

127 AAN, Urząd Wojewódzki Kielecki, sygn. 267/III/12, mf. 2722/38, k. 6.

128 Tamże, k. 63–66.

129 Tamże, k. 83.

130 Tamże, k. 86.

131 Tamże, k. 90, 90a.

132 Tamże, k. 132.

133 Tamże, k. 174.

134 Tamże, k. 198, 198a, k. 200.

- Materiały opisujące działalność komunistyczną¹³⁵, m.in.:
 - pismo wojewody kieleckiego z 1923 r. o poszukiwaniu osób oskarżonych o działalność komunistyczną¹³⁶
 - tajne pismo starosty kieleckiego do wojewody opisujące sylwetkę Jana Łukawskiego¹³⁷
 - pismo starosty kieleckiego do wojewody z dnia 29 X 1926 r. w sprawie rozrucenia w Kielcach komunistycznych odezw, w dalszej części pisma przedstawiona jest treść znalezionych ulotek¹³⁸
 - tajne pismo wojewody z kwietnia 1926 r., w którym oznajmiał, że komuniści rozpoczęli agitację za rozpoczęciem strajku generalnego w całym państwie¹³⁹
 - pismo informujące, iż w Kielcach znaleziono komunistyczne ulotki¹⁴⁰.
- Teczka archiwalna założona w roku 1989. Zawiera wyciągi akt dotyczących głównie działaczy KPP oraz PPS, sprawozdania o stanie organizacji komunistycznych, stanie bezpieczeństwa w latach 1931–1938; odpisy obszernych sprawozdań starostów z całego województwa. Wyróżnić można dokumenty:
 - obsada personalna organizacji komunistycznych na terenie woj. kieleckiego, stan na 31 grudnia 1935 r.; na temat okręgu Kielce następująca informacja: „W ścisłym składzie nie istnieje. Jest tylko egzekutywa okręgu KPP.”¹⁴¹
 - ściśle tajne zaświadczenie z 1953 r., wydane przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego, skierowane do szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Stalinogrodzie, poświadczające, iż wymienione z imienia i nazwiska osoby zamieszkałe na terenie woj. kieleckiego, nie były przed 1939 r. na usługach policji; podpis pułkownika Anatola Fejgina¹⁴²
 - fotokopie rezolucji 1-majowych PPS z 1937 r.¹⁴³
 - sprawozdanie ze stanu bezpieczeństwa w woj. kieleckim – pisma z marca 1938 r.¹⁴⁴ oraz listopada 1938 r.¹⁴⁵

135 Tamże, sygn. 267/I/1–59.

136 Tamże, sygn. 267/I/18, mf. 2722/1, k. 1.

137 Tamże, k. 30, 30a, 31, 31a, 32.

138 Tamże, sygn. 267/I/19, mf. 2722/1, k. 354.

139 Tamże, k. 83.

140 Tamże, k. 351.

141 Tamże, sygn. 267/IV/1, k. 55–66.

142 Tamże, k. 78.

143 Tamże, k. 152–156.

144 Tamże, k. 188–192.

145 Tamże, k. 193–197.

II. Materiały z lat 1939-1945

Niemieckie władze okupacyjne 1939-1945, zespół 214 (nowy numer 1335)

Część materiałów zawiera informacje w języku niemieckim¹⁴⁶. Opisano dokumenty w języku polskim.

- Teczki 214/III-1 i 214/III-5 zawierają materiały dotyczące organizacji Policji Bezpieczeństwa w Dystrykcie Radomskim, obwieszczenia o karach śmierci – opisana ekspozytura w Kielcach¹⁴⁷.
- Teczka 214/III-10 – wezwanie do mężczyzn i kobiet pracujących w Skarżysku i w Kielcach do pracy w celu zwycięstwa nad Rosją¹⁴⁸.
- Teczka 214/IV-1 zawiera niemieckie ulotki o obowiązku powszechnej obrony przed bolszewizmem¹⁴⁹.

Delegatura Rządu RP na Kraj 1940-1945, zespół 1325

Do okręgu kieleckiego odnoszą się dwie teczki:

- Wielostronicowe sprawozdania sytuacyjne z 1943 r. Wyróżnia się meldunek opisujący sytuację z końca 1942 r., zawierający zdanie: „Z zabawą w wojsko koniec! Zaczyna się twarda i prawdziwa praca niepodległościowa”¹⁵⁰.
- Korespondencja Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa – wykazy członków Korpusu z lat 1942–1944. Większość kart zapisanych ręcznie, mało czytelnych. Można wyróżnić pisany ręcznie wiersz¹⁵¹.

Rada Główna Opiekuńcza Biuro Centrali w Krakowie 1940-1945, zespół 125

Zespół szczegółowo opracowany w bazie „Sezam”. Zawiera informacje na temat członków Polskich Komitetów Opiekuńczych w okręgu Radom z lat 1941–1945¹⁵², opisy majątków rozwiązanych stowarzyszeń w Kielcach z 1941 r.¹⁵³, korespondencję w sprawach organizacyjnych i personalnych dotyczących Kielc i powiatu¹⁵⁴, miesięczne sprawozdania z działalności Polskich Komitetów Opiekuńczych¹⁵⁵, mie-

146 Teczki 214/III-3, 214/III-4, 214/III-6, 214/III-7, 214/III-8, 214/III-9. Wszystkie materiały w prezentowanym zespole znajdują się na mikrofilmie 2536/4.

147 AAN, Niemieckie władze okupacyjne, sygn. 214/III-5, k. 17–22.

148 Tamże, sygn. 214/III-10 (w teczce tylko jedna karta).

149 Tamże, sygn. 214/IV-1, k. 5, 5a.

150 AAN, Delegatura Rządu RP na Kraj, sygn. 202/XXI/1, mf. 2287/3, k. 42.

151 Tamże, sygn. 202/XXI/2, mf. 2287/3, k. 93.

152 AAN, Rada Główna Opiekuńcza Biuro Centrali w Krakowie, sygn. 344, 582, 583.

153 Tamże, sygn. 1806.

154 Tamże, sygn. 382, 758.

155 Tamże, sygn. 482–485.

sięczne budżety administracyjne¹⁵⁶, sprawy dotyczące wysiedleń oraz przesiedleń z okręgu radomskiego¹⁵⁷.

Wyróżnić można:

- Kwestionariusze i statuty stowarzyszeń w Kielcach; korespondencja z 1941 r.: przedwojenne pismo Chrześcijańskiej Kasy Procentowej w Kielcach, w którym pojawia się zdanie: „Trzeba przeciwstawić się zorganizowanemu handlowi żydowskiemu”¹⁵⁸; statut Towarzystwa Przyjaciół Szpitala Dziecięcego im. Wł. Buszkowskiego z 1929 r.¹⁵⁹
- Korespondencja w sprawach organizacyjnych i personalnych z lat 1940–1945: pismo zawiadamiające o mianowaniu Romana Cichowskiego członkiem Miejskiej Rady Opiekuńczej, podano skład całej Rady¹⁶⁰ i pismo R. Cichowskiego, w którym zrezygnował z członkostwa w Radzie wraz z jego podpisem¹⁶¹.
- Korespondencja, notatki, sprawozdania w sprawach terroru niemieckiego: działalność podziemia i represje w okręgu Radom w latach 1943–1944, notatka o aresztowaniach i egzekucjach w miastach okręgu radomskiego, informacja dotycząca Kielc poświadczająca o karze chłosty, jaką wymierzono 6 urzędnikom oraz o rozstrzelaniu 6 VII 1944 r. 70 osób¹⁶²; informacja zawiadamiająca, iż w odwecie za zabójstwo gestapowca Witka, w Kielcach rozstrzelano 70 osób¹⁶³.
- Wnioski z lat 1943–1944 rodzin, których żywicieli znajdowali się na robotach w Rzeszy; liczne prośby o udzielenie zasiłków, zawierające podstawowe dane osobowe, czasem podane jest uzasadnienie (tekst polski i niemiecki)¹⁶⁴ oraz wniosek pisany na maszynie – zamiast podpisu wnioskodawcy trzy krzyżyki¹⁶⁵.

Armia Krajowa 1942-1945, zespół 1326

Zbiorcze informacje dotyczące Kielc skoncentrowane są w następujących jednostkach:

- Meldunki sieci wywiadowczej „Marcjanna”, zawierające informacje o rozmieszczeniu wojsk niemieckich na terenie Kielc¹⁶⁶, m.in:

156 Tamże, sygn. 658, 659.

157 Tamże, sygn. 1049, 1050.

158 Tamże, sygn. 1842, mf. B-2416, k. 124.

159 Tamże, k. 135–146.

160 Tamże, sygn. 381, k. 3.

161 Tamże, k. 33.

162 Tamże, sygn. 39, mf. B-2088, k. 5, 6.

163 Tamże, k. 26.

164 Tamże, sygn. 1282–1285.

165 Tamże, sygn. 1282, k. 141, 142.

166 AAN, Armia Krajowa, sygn. 203/III-54, k. 12, 17, 18.

- rysowana ręcznie mapka z marca 1941 r., przedstawiająca rozmieszczenie wojsk niemieckich w woj. kieleckim; zaznaczone są poszczególne korpusy, dywizje, lotniska¹⁶⁷
- informacja o tym, iż w Kielcach, w dzisiejszym WDK, stacjonuje korpus *Comando XXIX*¹⁶⁸
- przechwycone i przetłumaczone z niemieckiego listy z września 1941 r. pisane przez rodziny pozostające w Niemczech do żołnierzy niemieckich¹⁶⁹
- informacja, iż w Kielcach we wrześniu 1941 r. w domu wojewody umieszczono 30 chorych na tyfus plamisty, przywiezionych z frontu wschodniego. Natomiast w obozie jenieckim ginie 50 osób dziennie, a powodem tego stanu rzeczy są głód, choroby oraz „strzelanie dzikie Niemców”¹⁷⁰
- meldunek z grudnia 1941 r. zawierający informacje o sytuacji w Kielcach m.in. o samobójstwach niemieckich żołnierzy, o przypadkach kanibalizmu w kieleckim obozie dla jeńców¹⁷¹.

Teczki o poniższych sygnaturach zawierają wiadomości z okręgu kieleckiego¹⁷²:

- 214/III-10 – wezwanie do mężczyzn i kobiet pracujących w Skarżysku i w Kielcach do pracy w celu zwycięstwa nad Rosją¹⁷³.
- 214/IV-1 – niemieckie ulotki o obowiązku powszechnej obrony przed bolszewizmem¹⁷⁴.
- 203/XII-1 – zawarte są raporty dotyczące stanu Huty „Ludwików”, fabryki „Granat”, a także fabryki świec lotniczych¹⁷⁵.
- 203/XII-2 – wiele kart nieczytelnych, zapleśniałych, podany jest skład komisarjatu Polskiej Policji w Kielcach¹⁷⁶.
- 203/XII-3 – wyróżnić można pismo do wójta, z poleceniem, aby nie pomagać Niemcom¹⁷⁷.
- 203/XII-4 – raport z listopada 1944 r. informujący, iż na terenie Kielc działa lotny oddział gestapo, szuka dezerterów, osób nieposiadających kennkart oraz wiadomość, że szereg osób osadzono w kieleckim więzieniu¹⁷⁸; raport podający, że z

167 Tamże, k. 24.

168 Tamże, k. 25.

169 Tamże, k. 139, 141, 142, 144.

170 Tamże, k. 148.

171 Tamże, k. 179.

172 W teczkach 203/XII-5, 203/XII-6, 203/XII-7 nie stwierdzono informacji o Kielcach. 10 teczek zawartych jest na mikrofilmie 2398/1, teczki od 11 do 19 znajdują się na mikrofilmie 2398/2.

173 Tamże, sygn. 214/III-10, (w teczce tylko jedna karta).

174 Tamże, sygn. 214/IV-1, k. 5, 5a.

175 Tamże, sygn. 203/XII-1, mf. 2398/1, k. 71–82, 84–91, 105–126.

176 Tamże, sygn. 203/XII-2, k. 16, 17.

177 Tamże, sygn. 203/XII-3, k. 4.

178 Tamże, sygn. 203/XII-4, k. 1.

Kielc i innych miast wywożą mężczyzn; opis warunków życia w miastach wobec napływu ludności z Warszawy; meldunki o nastrojach; obawa przed imperializmem sowieckim; na terenach przyfrontowych oczekiwanie na przyjsie wojsk sowieckich – zdarzyły się przypadki przejścia oddziałów Batalionów Chłopskich do Armii Ludowej; powtarza się nazywanie AK wojskiem panów¹⁷⁹; informacja o tym, iż niektórzy wysiedleni z Warszawy (po powstaniu 1944 r.) dopuszczają się rabunków, co ujawniało niechęć do warszawiaków¹⁸⁰.

- 203/XII-8 – początkowe karty są zapleśniałe; informacje o planach likwidacji szpitala w Kielcach i przeniesieniu na tereny wschodnie¹⁸¹.
- 203/XII-9, t. 1 – sprawozdanie za kwartał 1943 r.; informacje o liczbie wojsk w Kielcach i innych miastach okręgu¹⁸²; informacja o obozach jenieckich oraz magazynach i warsztatach w Kielcach¹⁸³; akcje dywersyjne z okolic Kielc¹⁸⁴.
- 203/XII-9, t. 2 – w meldunku z lipca 1943 r. zawarte są informacje dotyczące obozów jenieckich oraz oddziałów stworzonych z wziętych do niewoli żołnierzy radzieckich¹⁸⁵; listy przechwycone z Rzeszy do niemieckich żołnierzy – przebija w nich ton wyrażający nadzieję, iż wojna szybko się skończy¹⁸⁶; meldunek z września 1943 r. opisujący stan obozów dla jeńców w Kielcach¹⁸⁷; opis akcji dywersyjnych przeprowadzonych w Kielcach w listopadzie i grudniu 1943¹⁸⁸.
- 203/XII-10, t. 1 – listy Polaków z grudnia 1943 i 1944 r., przebywających w Rzeszy, głównie w Lipsku, piszących do swych rodzin w Kielcach, tematyka świąteczna, informacje o nalotach niszczących niemieckie miasta, zaniepokojenie spodziewanym wkroczeniem Rosjan na teren Polski „wojna inaczej się skończy niż myślimy”¹⁸⁹; opis koszar na Bukówce¹⁹⁰; meldunek o przelocie samolotów zaobserwowanych w punkcie obserwacyjnym Kielce¹⁹¹, meldunek za marzec–kwiecień 1943 r. o pobycie niemieckich wojsk w Kielcach (dane liczbowe) wraz z opisem sytuacji w mieście¹⁹².

179 Tamże, k. 4–9.

180 Tamże, k. 22.

181 Tamże, sygn. 203/XII-8, k. 132.

182 Tamże, sygn. 203/XII-9 t. 1, k. 73–74.

183 Tamże, k. 92–93.

184 Tamże, k. 94–96.

185 Tamże, k. 203/XII-9 t. 2, k. 217.

186 Tamże, k. 243, 244, 245.

187 Tamże, k. 270–271.

188 Tamże, k. 437.

189 Tamże, sygn. 203/XII-10 t. 1, mf. 2398/2, k. 19–21, 90–97.

190 Tamże, k. 31.

191 Tamże, k. 140.

192 Tamże, k. 182–184, 203–206.

- 203/XII-10, t. 2 – meldunki o liczbie wojsk niemieckich w Kielcach¹⁹³ – uwagę zwraca meldunek z 5 VI 1944 podający listę rozstrzelanych w Kielcach (60 osób) oraz liczbę ułaskawionych (30 osób)¹⁹⁴.
- 203/XII-11 – meldunki, ręcznie rysowane mapy (niezbyt czytelne) pokazujące rozmieszczenie wojsk oraz umocnień niemieckich na terenie przyczółka sandomierskiego; zachowały się mapy lotniska w Sadkowie.
- 203/XII-12 – meldunki wysyłane do Londynu drogą radiową.
- 203/XII-13 – różnorodne instrukcje; ruch pojazdów zaobserwowany z punktu obserwacyjnego Kielce¹⁹⁵.
- 203/XII-14 – afera „Motora”.
- 203/XII-15 – wykazy członków AK; część kart zapleśniała.
- 203/XII-16 oraz 203/XII-17 – nadanie pseudonimów, dużo kart zapisanych ręcznie.
- 203/XII-18 – meldunki opisujące sytuację w Kielcach i innych miastach; informacja, iż w czerwcu 1944 r. miały miejsce aresztowania, rozstrzelano 120 osób¹⁹⁶.
- 203/XII-19 – meldunki; dużo kart zapisanych ręcznie.

Gwardia Ludowa 1942-1945, zespół 191 (nowy numer 1315)

O Kielcach mało materiałów; wyróżniają się¹⁹⁷:

- Rozkazy dowództwa obwodu kieleckiego od 30 IX do 30 XI 1943 r. – awanse dla żołnierzy i rozkazy nominacyjne¹⁹⁸.
- Raporty z lat 1942–1944: raport z akcji przeprowadzonych w styczniu i lutym 1942 r.¹⁹⁹ oraz sprawozdanie oddziału partyzanckiego „Narbuta”²⁰⁰.
- Raporty oddziałów partyzanckich z lat 1942–1944. Dużo kart zapisanych ręcznie²⁰¹.
- Rozkazy za okres od sierpnia 1943 do października 1943 r. Karty mało czytelne²⁰².

193 Tamże, sygn. 203/XII-10 t.2, k. 283.

194 Tamże, k. 298.

195 Tamże, sygn. 203/XII-14, k. 29.

196 Tamże, sygn. 203/XII-18, k. 12.

197 Wszystkie poniższe dokumenty zgromadzone są na mikrofilmie 2074/3.

198 AAN, Gwardia Ludowa, sygn. 191/XXIII-1, k. 1, 5–6.

199 Tamże, sygn. 191/XXIII-2, k. 6, 19.

200 Tamże, k. 25.

201 Tamże, sygn. sygn. 191/XXIII-4; 191/XXIII-5; sygn. 191/XXIII-6; sygn. 191/XXIII-8.

202 Tamże, sygn. 191/XXIII-3.

- Rozkazy oraz raporty za okres od stycznia 1943 do lutego 1944 r.; w tym raport opisujący masakrę we wsi Pardołów, gdzie AK zabiła sympatyków GL²⁰³.

Armia Ludowa 1944-1945, zespół 192 (nowy numer 1316)²⁰⁴

Informacje o działalności oddziału specjalnego pod dowództwem „Julka”, II Brygady „Świt”, oddziału „Garbatego”, III Brygady im. Gen. J. Bema²⁰⁵.

Poszczególne teczki zawierają:

- Rozkazy dowództwa obwodu kieleckiego i komunikaty bojowe za okres od marca 1944 do stycznia 1945 r.²⁰⁶
- Raporty i meldunki – informacja o wojskach niemieckich stacjonujących w Kielcach²⁰⁷.
- Sprawozdania w języku rosyjskim z działalności radzieckiego oddziału „Swo-boda”²⁰⁸.
- Odezwy wydane w okresie wrzesień – październik 1944 r.; wspólna deklaracja AK, AL, Batalionów Chłopskich o niepodjęciu współpracy z Narodowymi Siłami Zbrojnymi²⁰⁹; pismo AL do AK postulujące wspólną walkę z Niemcami²¹⁰.
- Korespondencja wytworzona od sierpnia 1944 do stycznia 1945 r. – wiadomość do porucznika „Brzozy” zawierająca „koleżeńskie rady i wskazówki”²¹¹ oraz pismo, w którym postulowano, aby dowództwo zapłaciło za skonfiskowaną poduszkę²¹².
- Komunikaty radiowe – wiadomość z 13 VIII 1944 r., aby brać przykład z ludności woj. kieleckiego i wstępować w szeregi Armii Ludowej²¹³.
- Rozkazy oraz raporty z 1944 r. Okręg Radom²¹⁴.
- Rozkazy oraz raporty plutonu specjalnego – opis akcji „Na tropie szpicla”²¹⁵.

203 Tamże, sygn. 191/XXIII-7, k. 3, 4.

204 W teczkach 192/XXIII-4, 192/XXIII-7, 192/XXIII-8, 192/XXIII-10 nie stwierdzono wiadomości o Kielcach. Informacje dotyczące okręgu kieleckiego znajdują się na mikrofilmach 2077/4 (sygnatura 192/XXIII-1), 2077/5 (do sygnatury 192/XXIII-15) oraz 2077/6 (od sygnatury 192/XXIII-16).

205 AAN, Armia Ludowa, sygn. 192/XXIII-16–21.

206 Tamże, sygn. 192/XXIII-1; 192/XXIII-2.

207 Tamże, sygn. 192/XXIII-3, k. 7–9.

208 Tamże, sygn. 192/XXIII-5.

209 Tamże, sygn. 192/XXIII-6, k. 2.

210 Tamże, k. 5.

211 Tamże, sygn. 192/XXIII-8, k. 23.

212 Tamże, k. 38.

213 Tamże, sygn. 192/XXIII-11, k. 1.

214 Tamże, sygn. 192/XXIII-13.

215 Tamże, sygn. 192/XXIII-14.

- Opis działań I Brygady Ziemi Kieleckiej za okres od lipca 1944 do stycznia 1945 r.; opis działań brygady w sierpniu oraz październiku 1944 r.²¹⁶; pismo informujące, iż na skutek unieruchomienia linii kolejowej Kielce–Skarżysko okupant przerzuca swoje wojska szosami²¹⁷; list do AK z 1945 r., aby porzucić myśli o „bratobójczych mordach”, pismo kończy się słowami: „adresy Wasze i Waszych rodzin są nam znane”²¹⁸; meldunek o powstaniu I Brygady Ziemi Kieleckiej. Opis jej działalności²¹⁹.

Polska Partia Robotnicza 1942-1945, zespół 190 (nowy numer 1314)²²⁰

- Okólniki, instrukcje z lat 1943–1944²²¹.
- Korespondencja wewnątrzpartyjna z 1944 r., 6 kart zapisanych ręcznie²²².
- Spisy członków PPR z 1944 r., dwie strony zawierające pseudonimy osób należących do PPR²²³.
- Odezwy oraz protokoły z lat 1943–1944, raport z czerwca 1943 r. pokazujący ogólny stan PPR w powiatach końskim i kieleckim: „kierownictwo zdemoralizowane, okolica biedna”²²⁴.

Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego 1944, zespół 185

Materiały odnoszące się do Kielc nie są zbyt obszerne. To sprawozdania sytuacyjne z działalności terenowych wydziałów informacji i propagandy województwa kieleckiego z 1944 r.²²⁵

- Korespondencja i sprawozdania kieleckiej grupy operacyjnej z 1944 r.; wyróżnić można:
 - sprawozdanie z 25 XI 1944 r. zawierające podział pracy²²⁶
 - wykaz członków kieleckiej grupy operacyjnej²²⁷
 - mapka woj. kieleckiego z zaznaczonymi granicami powiatów i miast powiatowych w skali 1:1 000 000²²⁸

216 Tamże, sygn. 192/XXIII-15, k. 35–37, 104–105.

217 Tamże, k. 43.

218 Tamże, k. 167.

219 Tamże, k. 180–182.

220 Wszystkie materiały dotyczące woj. kieleckiego zawarte są na mikrofilmie 2073/2.

221 AAN, Polska Partia Robotnicza, sygn. 190/XIII/1, mf. 2073/2.

222 Tamże, sygn. 190/XIII/2.

223 Tamże, sygn. 190/XIII/3.

224 Tamże, sygn. 190/XIII/5, k. 1, 1a.

225 AAN, PKWN, sygn. XVI/6, mf. 24332.

226 Tamże, sygn. VIII/6, mf. 24227, k. 2–3.

227 Tamże, k. 35–38.

228 Tamże, k. 41.

- pokwitowanie M. Bieleckiego i A. Wiślickiego z sandomierskiej wojewódzkiej Rady Narodowej z 21 października 1944 r. o przyjęciu 3 pieczęci i 0 blankietów (wizerunki przyjętych pieczęci)²²⁹
- podział woj. kieleckiego na rejony z projektowaną obsadą kierowniczą²³⁰ oraz sprawozdanie z czynności dokonanych przez kielecką grupę operacyjną PKWN w dniach 10–16 grudnia 1944 r.²³¹

III. Materiały z lat 1945-1989

Biurow Odszkodowań Wojennych Przy Prezydium Rady Miejskiej 1944-1949, zespół 291

Podane są straty wojenne osób fizycznych i prawnych, straty wojenne górnictwa i hutnictwa, przemysłu spożywczego i służby zdrowia w woj. kieleckim²³².

Biurow Generalnego Komisarza Głosowania Ludowego w Warszawie 1946, zespół 620.

Zawiera materiały z Okręgowej Komisji Wyborczej w woj. kieleckim. Są to sprawozdania, protokoły komisji obwodowych, korespondencja. W szczególności:

- sprawozdanie z okręgu kieleckiego oraz oficjalne wyniki²³³
- pismo generalnego komisarza w sprawie skarg, jakie do niego wpłynęły²³⁴
- odpowiedź Okręgowej Komisji Głosowania Ludowego w woj. kieleckim, „zarzuty (iż referendum było sfałszowane) są bezpodstawne, a niejednokrotnie tendencyjne”²³⁵
- pisma, które zawierają opisy ekscesów i nieprawidłowości w Busku²³⁶, Jędrzejowie²³⁷ i pow. jędrzejowskim. „Ludziom wyrywano czyste kartki i wrzucano do urn. Wójt krzyczał na głosujących [...], a do kobiet, które były za zasłoną powtarzał, wlaś! babo za zasłonę i siedzisz”²³⁸; wprowadzie nie są to informacje o samych Kielcach, jednak dobrze oddają atmosferę referendum

229 Tamże, k. 53.

230 Tamże, k. 39–40.

231 Tamże, k. 31–32.

232 AAN, Biurow Odszkodowań Wojennych przy Prezydium RM, sygn. 22, mf. B-8304; sygn. 75, mf. B-8357; sygn. 102, mf. B-8384; sygn. 171, mf. B-8453.

233 AAN, Biurow Generalnego Komisarza Głosowania Ludowego 1946 w Warszawie, sygn. 15, k. 1–5.

234 Tamże, k. 13.

235 Tamże, k. 14.

236 Tamże, k. 33, 34.

237 Tamże, k. 75.

238 Tamże, k. 101, 102.

- oficjalne wyniki referendum w Kielcach²³⁹; jedyny protokół, gdzie na 2 pierwsze pytania przeważają odpowiedzi „nie”, przesłany został z obwodu XVI (prawdopodobnie była to komisja wyborcza na ul. Chęcińskiej 7)²⁴⁰,

Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego w Warszawie 1946–1947, zespół 621

Zwracają uwagę następujące dokumenty:

- wykaz kandydatów do sejmu zgłoszonych w Kielcach; przy każdej partii podana jest liczba głosów unieważnionych, przy liście Polskiego Stronnictwa Ludowego dopisane ołówkiem: „głosów ważnych 56 unieważnionych 144”, kiedy przy innych partiach liczba unieważnionych głosów sięgała najwyżej około 50 głosów (karta A3)²⁴¹
- ogłoszenie Okręgowej Komisji Wyborczej z 5 I 1947 r., informujące o zatwierdzonych listach poszczególnych partii, bez listy PSL (karta A2)²⁴²
- zażalenie Leonarda Wędrychowskiego, pełnomocnika PSL, na unieważnienie listy PSL²⁴³
- lista kandydatów na posłów PSL wraz z ich odręcznymi podpisami²⁴⁴
- pismo Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego z 22 I 1947 r., w którym twierdzono, że są dowody, iż niektórzy osobnicy, którzy podpisali listę PSL są agentami wywiadu zagranicznego i zajmują się przerzutem Polaków do armii Andersa; pismo zawiera pieczęcie i podpis szefa Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego²⁴⁵
- charakterystyka terenu pow. kieleckiego²⁴⁶
- plakat, który pokazuje podział Kielc na okręgi wyborcze (karta A1)²⁴⁷
- zażalenie L. Wędrychowskiego, przesłane do Generalnego Komisarza Wyborczego w Warszawie, informujące, iż w komisji wyborczej nie chciano przyjąć listy PSL; ostatni akapit rozpoczyna się słowami: „Panie Generalny Komisarzu, apeluję do pańskiego sumienia sędziowskiego [...]” (karta A3)²⁴⁸

239 Tamże, sygn. 16, k. 463–499.

240 Tamże, k. 493–494.

241 AAN, Biuro Generalnego Komisarza Wyborczego w Warszawie, sygn. 43, k. nlb.

242 Tamże, k. nlb.

243 Tamże, k. nlb.

244 Tamże, k. nlb.

245 Tamże, k. 22.

246 Tamże, k. 197–198.

247 Tamże, k. nlb.

248 Tamże, k. nlb.

- oficjalne protokoły z Obwodowych Komisji Wyborczych miasta Kielce; zestawienia wyników głosowania, a także protokoły z poszczególnych komisji (dane liczbowe)²⁴⁹
- odrzucenie skargi PSL przez Generalnego Komisarza Wyborczego²⁵⁰
- protest L. Wędrychowskiego z 29 I 1947 r. w sprawie odrzucenia listy PSL²⁵¹
- odpis orzeczenia Sądu Najwyższego, z którego można się dowiedzieć, iż protest PSL pozostaje bez rozpatrzenia; brak podpisów członków sądu, za zgodność poświadczyl kierownik sekretariatu; zwraca natomiast uwagę pieczęć Sądu Najwyższego²⁵².

Blok Stronnictw Demokratycznych, zespół 252

Zawiera ulotki wyborcze (wybory 1947 r.) z woj. kieleckiego. Ulotkę stanowiącą polemikę z zarzutami stawianymi komunistom, głównie przez PSL²⁵³, oraz druk wyborczy Eugeniusza Wiślicza-Iwańczyka, kandydata Bloku Demokratycznego²⁵⁴.

Kancelaria Cywilna Prezydenta RP i Kancelaria Rady Państwa RP 1947-1952, zespół 859

Zawiera zestawienia z inwestycji samorządowych woj. kieleckiego z lat 1944–1948²⁵⁵, protokoły z posiedzeń Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach z lat 1947–1952²⁵⁶. Interesujące są pozdrowienia od pracowników piekarni mechanicznej w Kielcach przesłane do prezydenta kraju w 1952 r.²⁵⁷

Ministerstwo Odbudowy w Warszawie 1945-1950, zespół 314

Zespół szczegółowo opracowany w bazie „Sezam”. Zwraca uwagę album fotograficzny z odbudowy wsi kieleckiej z lat 1945–1946²⁵⁸, plany odbudowy zniszczeń wojennych na terenie woj. kieleckiego z 1945 r.²⁵⁹, opracowanie Instytutu Badań Regionalnych w Kielcach, zawierające między innymi zapis rozwoju historycznego woj. kieleckiego, mapy przedstawiające podział ziemi kieleckiej od XI w. do 1944 r.,

249 Tamże, sygn. 44.

250 Tamże, sygn. 45, k. 27–30.

251 Tamże, k. 3–5.

252 Tamże, k. nlb.

253 AAN, Blok Stronnictw Demokratycznych, sygn. 252/10, k. 78.

254 Tamże, k. 37.

255 AAN, Kancelaria Cywilna Prezydenta RP i Kancelaria Rady Państwa, sygn. 241.

256 Tamże, sygn. 285, 286; 343, 344; 396–398; 455–457; 508, 509; 557–559.

257 Tamże, sygn. 941, Gabinet prezydenta (w teczce tylko jedna karta).

258 AAN, Ministerstwo Odbudowy w Warszawie, sygn. 384.

259 Tamże, sygn. 328.

projekt rozbudowy Wschodniego Okręgu Przemysłowego²⁶⁰. Wyróżniono następujące dokumenty:

- ogólny wykaz szkód wojennych miasta Kielce (mało czytelny)²⁶¹
- odpis pisma z sierpnia 1945 r. podający stan zniszczeń w Kielcach.; podane są również najpilniejsze zagadnienia w związku z odbudową miasta²⁶²
- inwentaryzacja pałacu biskupiego dokonana w marcu 1946 r.; zbiór zawiera zdjęcia pałacu oraz rysunki techniczne²⁶³
- plan państwowego gimnazjum Bł. Kingi ul. Leśna 16, z lipca 1948 r., widok od podwórza i ulicy (rysunki techniczne)²⁶⁴.

Ministerstwo Administracji Publicznej 1945-1950, zespół 199

Zespół szczegółowo opracowany w bazie „Sezam”. Mieści dużo informacji o woj. kieleckim. Liczne obszernie sprawozdania sytuacyjne z drugiej połowy lat czterdziestych. Informacje na temat działalności Urzędu Bezpieczeństwa, Milicji Obywatelskiej, rad narodowych, związków zawodowych, działalności księży. Wykonane inwestycje, różnorakie inspekcje, teksty przemówień²⁶⁵. Znaleźć można również informacje z odpraw prezydentów, burmistrzów i wójtów woj. kieleckiego z lat 1946–1950²⁶⁶. Zachowały się dane osobowe inspektorów wydziałów samorządowych w powiecie i województwie kieleckim oraz karty ewidencyjne Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach z 1949 r.²⁶⁷. Zachowane są materiały diecezji kieleckiej, jej stan majątkowy. Wyróżnia się pismo wojewody z października 1945 r., zawierające oświadczenie, iż biskup kielecki nie chce współpracować z władzami miasta²⁶⁸.

Na uwagę zasługują także informacje na temat strat osobowych poniesionych podczas II wojny światowej w starostwie kieleckim. Wyszczególnienie liczby zgonów na skutek pobytu w więzieniach, pracy przymusowej, wycieńczenia. Podana liczba wywiezionych osób²⁶⁹ oraz ogólne zestawienie strat osobowych z pow. kieleckiego. Na karcie przy punkcie „ogólnie stratę życia poniosło” czerwonym ołówkiem przekreślono liczbę „2491” i dopisano „34 257”²⁷⁰.

260 Tamże, sygn. 48, k. nlb. (sygn. 49 powtarza album).

261 Tamże, sygn. 215, k. 3.

262 Tamże, k. 40–41.

263 Tamże, sygn. 763, k. 2–4.

264 Tamże, sygn. 766, k. nlb.

265 AN, Ministerstwo Administracji Publicznej, mf. B-750–752; B-1651; B-2766; B-3474; B-3949; B-3952; B-3954; B-3957-3960; B-3962, 3963.

266 Tamże, mf. B. 908; B-931.

267 Tamże, mf. B-3871; Akta przekazane przez WRN, biuro personalne 199/IV,teczka nr 7.

268 Tamże, mf. B-2016, k. 1, 2.

269 Tamże, Materiały przekazane przez Ministerstwo Finansów,teczka 1/2, k. nlb.

270 Tamże, k. nlb.

Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej 1945-1966, zespół 402

Zespół szczegółowo opracowany w bazie „Sezam”. Zawiera materiały z kontroli komórek pomocy społecznej Prezydiów Rad Narodowych i domów opieki. Sprawozdania z działalności inspektorów pracy oraz sprawozdania z działalności komórek inspekcji ochrony i higieny pracy Rad Narodowych w woj. kieleckim z lat 1945–1948 i 1950–1954²⁷¹.

Ministerstwo Informacji i Propagandy 1945-1947, zespół 168

Zespół zawiera wiele interesujących materiałów dotyczących miasta. Są to:

- Kina objazdowe w woj. kieleckim, m.in. sprawozdanie grupy propagandowej ze stycznia 1945 r., dotyczące wyświetlania filmów (między innymi „Prawda o Katyniu”) w Kielcach wraz z uwagami dotyczącymi zachowania mieszkańców miasta: „serdeczne powitania, nastrój podniosły, ludność spragniona polskich gazet”²⁷²; pismo z 10 XII 1946 r. skierowane do ministerstwa w Warszawie, w którym postulowano, aby prezentować filmy polskie, a nie rosyjskie oraz o tematyce pogodnej, a nie wojennej²⁷³.
- Instrukcje i zarządzenia Ministerstwa Informacji i Propagandy w Kielcach z lat 1945–1946 – załącznik kieleckiego oddziału z 9 VIII 1946 r. opisujący sposób, w jaki należy mówić o sanacji i wojnie²⁷⁴.
- Okólniki Wydziału Informacji i Propagandy, m.in: okólnik z 25 VII 1946 r. do wszystkich oddziałów informacji i propagandy, przedstawiający sposób mówienia o pogromie żydowskim w Kielcach: „zajścia wywołane przez reakcję, która za wszelką cenę chce zohydzić Rząd [...]”²⁷⁵; okólnik z października 1946 r., w którym przedstawiano, jak przygotować rocznicę Rewolucji Październikowej²⁷⁶.
- Sprawozdania z inspekcji przeprowadzonych na terenie woj. kieleckiego w latach 1945–1947:
 - sprawozdanie z wyjazdu służbowego W. Śliwińskiego do woj. kieleckiego, który nastąpił prawdopodobnie we wrześniu 1945 r.; pojawiają się zdania: „UB w Kielcach postępowaniem swoim przyczynia się, że ludność polska wrogo odnosi się do Żydów, [...] major sowiecki z UB zakomunikował: zapowiada się pogrom Żydów w Kielcach [...]”²⁷⁷

271 AAN, Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej, sygn. 149, 264, 265, 295, 746, 749, 768, 769.

272 AAN, Ministerstwo Informacji i Propagandy, sygn. 857, mf. 28723, k. 1, 2.

273 Tamże, k. 15.

274 Tamże, sygn. 33, mf. 27941, k. 19–20.

275 Tamże, sygn. 34, mf. 27942, k. 278.

276 Tamże, k. 338.

277 Tamże, sygn. 79, mf. 27988, k. 56–58.

- tajne sprawozdanie K. Michalskiego z podróży służbowej do woj. kieleckiego w okresie głosowania w 1946 r., w nim informacja, iż w Kielcach i Radomiu przeważała odpowiedź „nie”²⁷⁸.
- Sprawozdania i raporty z różnych miast woj. kieleckiego przedstawiające przebieg referendum 1946 r.:
 - notatka, aby nie dopuścić PSL do organizowania odrębnych wieców²⁷⁹
 - poufna notatka o istnieniu reakcyjnej propagandy na terenie Kielc²⁸⁰
 - raport o przebiegu referendum: „w Kielcach bardzo imponująco”²⁸¹.
- Sprawozdania miesięczne od lipca 1946 do lutego 1947 r. przedstawiające działalność Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach. Wielostronicowe opracowania dotyczące bieżącej sytuacji²⁸²:
 - meldunek podający sposób przyjęcia przez ludność Kielc pierwszego powojennego polskiego filmu długometrażowego „Zakazane piosenki”; ocena była krytyczna: według mieszkańców okupacja miała być przedstawiona zbyt sielankowo, zauważono też duże braki techniczne²⁸³
 - poufne pismo z 30 IV 1946 r. przesłane z Radomia do Kielc poświadczające, iż UB w Radomiu zastrzeliło przy świadkach, zatrzymanego chwilę wcześniej człowieka²⁸⁴
 - przygotowania do referendum²⁸⁵
 - sprawozdanie z grudnia 1946 r.: „w Kielcach nie ma żadnych zagrożeń”²⁸⁶
 - plakat Miejskiej Komisji Obywatelskiej Daniny Narodowej: „Aby odbudować Ziemię Odzyskaną wpłaćcie daninę”²⁸⁷
 - sprawozdanie za 1946 r.: „sytuacja poprawna”²⁸⁸
 - sprawozdanie za styczeń 1947 r.: „sytuacja poprawna. PSL nie zgłosiło kandydatów na wybory”²⁸⁹.
- Plany pracy Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Kielcach. Materiały zawierają kwestionariusze, sprawozdania miesięczne i roczne²⁹⁰.

278 Tamże, k. 52–55.

279 Tamże, sygn. 99, mf. 28002, k. 5.

280 Tamże, k. 8.

281 Tamże, k. 25.

282 Tamże, sygn. 242, mf. 28144; sygn. 243, mf. 28145; sygn. 244, mf. 28146.

283 Tamże, sygn. 245, mf. 28147, k. 73.

284 Tamże, sygn. 250, mf. 28152, k. 6.

285 Tamże, k. 8, 9.

286 Tamże, k. 12, 13.

287 Tamże, k. 16.

288 Tamże, k. 17–19.

289 Tamże, k. 20.

290 Tamże, sygn. 232, mf. 28134; sygn. 261, mf. 28163.

- Sytuacja polityczna w terenie. Wyciągi ze sprawozdań Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy za rok 1946 i 1947²⁹¹.

Biurow pełnomocnika rządu do walki z analfabetyzmem 1949-1952, zespół 154

Zespół zawiera materiały z działalności Wojewódzkiej Komisji Społecznej do walki z analfabetyzmem w Kielcach z lat 1949–1951²⁹².

- Zwraca uwagę album z uroczystego zakończenia akcji walki z analfabetyzmem w woj. kieleckim²⁹³, m.in.:
 - meldunek o likwidacji analfabetyzmu w woj. kieleckim, wzór dokumentu zawierający podpisy i pieczęcie²⁹⁴
 - meldunki związków zawodowych w Kielcach²⁹⁵, Ligi Kobiet²⁹⁶, Związku Młodzieży Polskiej²⁹⁷ o zakończonej akcji walki z analfabetyzmem
 - meldunek zarządu Oddziału Wojewódzkiego Związku Samopomocy Chłopskiej: „Analfabetyzm został zlikwidowany 17 dni przed terminem”²⁹⁸
 - wypracowania i listy uczestników kursów dla analfabetów ze szkoły w Bilczy²⁹⁹.

Polska Partia Robotnicza 1944-1948, zespół 295 (nowy numer 1400)

Większość materiałów to obszernie raporty i sprawozdania przesyłane z wydziałów, ekonomicznego³⁰⁰, administracyjno-samorządowego³⁰¹, zawodowego³⁰² i sekretariatu z lat 1945–1948³⁰³. Zachowały się protokoły i rezolucje z konferencji komitetów powiatowych, miejskich i fabrycznych oraz plenarnych posiedzeń Komitetu Wojewódzkiego z lat 1944–1948³⁰⁴. Ankiety wydziału personalnego³⁰⁵, instrukcje, okólniki i korespondencja z lat 1945–1946³⁰⁶. Protokoły z posiedzeń Komisji Porozumie-

291 Tamże, sygn. 924, mf. 28790; sygn. 963; 976–978; 992; 1002.

292 AAN, Biuro pełnomocnika Rządu do walki z analfabetyzmem, sygn. 24, 64, 99, 116, 138, 166, 188.

293 Tamże, sygn. 210, k. 20.

294 Tamże, k. 22 (dwustronna).

295 Tamże, k. 23.

296 Tamże, k. 24.

297 Tamże, k. 26.

298 Tamże, k. 25.

299 Tamże, k. 34; 39; 35 (dwustronna); 37 (dwustronna).

300 AAN, Polska Partia Robotnicza, sygn. 295/XI/37–41, mf. 2315/7; 2315/8

301 Tamże, sygn. 295/XIV/13, mf. 2440/2.

302 Tamże, sygn. 295/XIII/14, mf. 2414/4.

303 Tamże, sygn. 295/VII/105, mf. 2100/1.

304 Tamże, sygn. 295/IX/144, mf. CA 2136/14; sygn. 295/IX/145, mf. CA 2136/14; sygn. 295/IX/146–151, mf. CA 2136/15; sygn. 295/IX/161, 162 mf. 2136/17.

305 Tamże, sygn. 295/XXI/25, 26, mf. 2478/3.

306 Tamże, sygn. 295/IX/159, mf. 2136/17; sygn. 295/IX/160, mf. 2136/17.

wawczej PPR–PPS–SL z 1948 r.³⁰⁷ Materiały z działalności PPS w woj. kieleckim³⁰⁸, sprawozdania Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej z lat 1946–1948³⁰⁹, mapy polityczne i szkice sytuacyjne z 1947 r. dotyczące Kielc³¹⁰.

- Akcja wyborcza do Sejmu z 1947 r., m.in.:
 - wykazy okręgów wyborczych z uwzględnieniem politycznego składu przewodniczących komisji obwodowych, materiały dotyczące Kielc³¹¹
 - wykaz obwodów na terenie Kielc³¹²
 - odpis protokołu z narady przedwyborczej PPR z 22 X 1946 r.³¹³
 - oficjalne wyniki wyborów³¹⁴
 - oryginał wyborczej ankiety sprawozdawczej komitetu miejskiego i trójki miejskiej w Kielcach³¹⁵.
- Telefonogramy i szyfrogramy o charakterze informacyjno sprawozdawczym:
 - telefonogram do R. Zambrowskiego z czerwca 1945 r.: „Akcja przesiedleńcza przybiera groźny zwrot. Ludzie wracają, bo Niemcy ich wyrzucają z gospodarstw”³¹⁶
 - raport opisujący sytuację w powiecie i województwie kieleckim po referendum³¹⁷
 - telegram o przebiegu wyborów w Kielcach: „spokój i porządek”³¹⁸
 - przebieg święta 1 maja w 1947 r. w Kielcach oraz święta ludowego w maju 1948 r.³¹⁹
 - telefonogram w sprawie pobytu kardynała Hlonda w Kielcach³²⁰.

307 Tamże, sygn. 295/IX/163-165, mf. 2136/17.

308 Tamże, sygn. 295/IX/434, mf. 2503/2; sygn. 295/X/41, mf. 2152/5.

309 Tamże, sygn. 295/IX/417, mf. 2136/58.

310 Tamże, sygn. 295/IX/412–414 (sygnatury 412 i 413 zagubione, sygnatura 414 mikrofilm zagubiony, jednostki, z powodu złego stanu zachowania, nie wypożycza się).

311 Tamże, sygn. 295/IX/157, mf. CA 2136/16, k. 1.

312 Tamże, k. 28.

313 Tamże, k. 53–56.

314 Tamże, k. 70.

315 Tamże, k. 91, 91a, 92, 92a.

316 Tamże, sygn. 295/IX/158, mf. 2136/17, k. 1.

317 Tamże, k. 17, 18.

318 Tamże, k. 33.

319 Tamże, k. 36, 64.

320 Tamże, k. 66.

Polska Partia Socjalistyczna, sekretariat generalny, zespół 235

Podobnie jak w przypadku zespołu PPR, zachowane materiały to sprawozdania przesłane przez poszczególne wydziały: kadr³²¹, samorządowo-organizacyjny³²², samorządowo-administracyjny³²³, polityczno-propagandowy z lat 1945–1948³²⁴ i komisję rewizyjną z 1947 r.³²⁵ Podana jest struktura organizacyjna Wojewódzkiego Komitetu Kielce³²⁶. Protokoły z posiedzeń i konferencji, plany pracy, korespondencja powiatowych i miejskich komitetów z lat 1944–1948³²⁷.

Stronnictwo Demokratyczne 1939–1989, zespół 1438

Zespół zawiera protokoły z I zjazdu delegatów WK SD w Kielcach z 1946 r., protokoły z posiedzeń plenarnych, posiedzeń prezydium i sekretariatu z lat 1946–1990 oraz wojewódzkich zjazdów delegatów z lat 1971–1989³²⁸.

Stronnictwo Pracy 1945–1950, zespół 1439

Materiały dotyczą działalności zarządu wojewódzkiego Stronnictwa Pracy w Kielcach³²⁹. Podana jest ewidencja członków KW, komitetów powiatowych i poszczególnych kół³³⁰. Wyróżnić można:

- informację o zorganizowaniu przez zarząd wojewódzki Kielce obchodów rocznicy śmierci gen. W. Sikorskiego w lipcu 1947 r.³³¹
- arkusz personalny prezesa Zdzisława Wydry-Zagórskiego³³²
- plakat z 10 VIII 1947 r., zawiadomienie o II Zjeździe Wojewódzkim (karta A1)³³³.

Związek Walki Młodych 1945–1948, zespół 1492

Materiały z pierwszego zjazdu wojewódzkiego z czerwca 1947 r. Informacje dotyczące zarządu wojewódzkiego w Kielcach, rad powiatowych i miejskich z lat 1945–1947³³⁴.

321 AAN, Polska Partia Socjalistyczna, sygn. 235/IX/13–14, mf. 2168/2.

322 Tamże, sygn. 235/XI/29, mf. 2190/3.

323 Tamże, sygn. 235/XI/31, mf. 2190/3.

324 Tamże, sygn. 235/VIII/26–28, mf. 2166/3.

325 Tamże, sygn. 235/VII/122.

326 Tamże, sygn. 235/VII/118–120 mf. 2044/12; sygn. 235/VII/23, mf. 2044/3.

327 Tamże, sygn. 235/VII/121; sygn. 235/VII/123–132.

328 AAN, Stronnictwo Demokratyczne, sygn. 459; 460; 461–480; 807–847.

329 AAN, Stronnictwo Pracy, sygn. 374, 375.

330 Tamże, sygn. 74; 376.

331 Tamże, sygn. 374, k. 56.

332 Tamże, k. 77, 78.

333 Tamże, k. 119.

334 AAN, Związek Walki Młodych, sygn. 406/56, 57, mf. 1856/5.

Związek Młodzieży Demokratycznej 1945-1948, zespół 1501

Protokoły i sprawozdania z działalności w województwie kieleckim w latach 1946–1947³³⁵.

Związek Młodzieży Polskiej 1948-1957, zespół 451 (nowy numer 1530)

Ankiety oraz wykazy imienne delegatów z woj. kieleckiego przybyłych na II zjazd ZMP. Sprawozdania z konferencji powiatowych i miejskich przygotowujących do wyżej wymienionego zjazdu³³⁶ oraz sprawozdania instruktorów delegowanych z ramienia zarządu głównego ZMP do zarządu wojewódzkiego³³⁷.

Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej 1948-1990, zespół 237 (nowy numer 1354)

Ogromny, liczący ponad 1000 metrów bieżących akt zespół. Większość materiałów to wielostronicowe raporty dotyczące posiedzeń egzekutywy, planów pracy oraz korespondencja przesłana przez wydziały: komunikacyjny³³⁸, administracyjny³³⁹, kobiecy³⁴⁰, kultury³⁴¹, socjalny³⁴² z lat 1949–1953, oświaty z lat 1949–1953 i 1968–1970³⁴³, propagandy z lat 1949–1953 i 1965–1975³⁴⁴, handlu z lat 1949–1953³⁴⁵, ekonomiczny z lat 1951–1963³⁴⁶.

W zespole znaleźć można również sprawozdania instruktorów i osób delegowanych do KW Kielce³⁴⁷, stenogramy i protokoły z posiedzeń plenarnych z lat 1948–1953 i 1956–1963, posiedzeń egzekutywy 1948–1953 i 1964–1970, konferencji KW Kielce z lat 1948–1953³⁴⁸, korespondencję, plany pracy z lat 1957–1963³⁴⁹, bilanse finansowe z lat 1949–1969³⁵⁰, sprawozdania Wojewódzkiej Szkoły Partyjnej 1949–1951³⁵¹.

335 AAN, Związek Młodzieży Demokratycznej, sygn. 415/30, mf. 1872/2.

336 AAN, Związek Młodzieży Polskiej, sygn. 451/I/19.

337 Tamże, sygn. 451/VII-18; 451/VIII-19; 451/IX-19; 451/X-23; 451/XII-29; 451/VII/57–99.

338 AAN, KC PZPR, sygn. 237/XIII/200–206.

339 Tamże, sygn. 237/XIV/32, 33.

340 Tamże, sygn. 237/XV/13, mf. B 58806.

341 Tamże, sygn. 237/XVIII/145.

342 Tamże, sygn. 237/XXVII/7.

343 Tamże, sygn. 237/XVI/314, mf. B 59146; 237/XVI/652; 237/XVII/23; 237/XVII/260; 237/XVII/55; 237/XVII/327; 237/XX/30.

344 Tamże, sygn. 237/VIII/123; 237/XIX/332.

345 Tamże, sygn. 237/XXIX/10.

346 Tamże, sygn. 237/X/46; 237/X/108; 237/XXXI/107–113; 237/XXXI/276–280; 237/XXXII/16

347 Tamże, sygn. 237/V/82; 237/VII/195–200.

348 Tamże, sygn. 237/VII/37–63; 237/VII/904–952; 237/VII/3016–3056; 237/VII/4189–4198; 237/VII/4791–4810; 237/VII/5449–5455; 237/VIII/953–991; 237/XXV/37.

349 Tamże, sygn. 237/VIII/978; 237/XIV/222, 223; 254.

350 Tamże, sygn. 237/XXIV/2–182.

351 Tamże, sygn. 237/XX/70–74; 237/XX/203.

Opisana jest sytuacja służby zdrowia w woj. kieleckim w latach 1967–1969 oraz kierunki jej rozwoju na lata 1970–1975³⁵². Z ogromnej ilości jednostek wyszczególniono następujące dokumenty:

- powołanie w Kielcach Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w miejsce Studium Nauczycielskiego³⁵³
- projekt rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie stworzenia Wyższych Szkół Nauczycielskich w Bydgoszczy, Kielcach, Olsztynie, Słupsku wraz z uzasadnieniem³⁵⁴
- program miesięcznego kursu dla sekretarzy komitetów gminnych z 1949 r.: przykładowe tematy zajęć: „Polska przedwrześniowa, wyzysk na wsi i w mieście, Czytanie i omawianie marksizmu-leninizmu”, film „Lenin”³⁵⁵
- tytuły wykładów z Wojewódzkiej Szkoły Partyjnej ze stycznia 1950 r.³⁵⁶
- informacje o niepożądanych zachowaniach, jakie pojawiły się u słuchaczy podczas wykładów³⁵⁷.

Zespół Centralnego Zarządu Budowy Miast i Osiedli 1950-1963, zespół 272/VI

Zawiera wstępny projekt osiedla z 1955 r. w Kielcach przy ul. Żeromskiego (ówczesna ul. J. Stalina)³⁵⁸, założenia projektowe osiedla Szydłówek z 1954 r.³⁵⁹, założenia projektowe budownictwa rozproszonego w Kielcach z 1955 r. na ul. Krakowskiej³⁶⁰, projekty budownictwa rozproszonego z 1956 r. przy ul. Warszawskiej (ówczesna ul. Rewolucji Październikowej)³⁶¹ oraz projekt techniczny budynku produkcyjnego zakładu mleczarskiego w Kielcach z 1954 r.³⁶²

Kolekcja kartograficzna 1801-2000, zespół 260

Wyszczególniono mapę krajoznawczą woj. kieleckiego z 1955 r., skala 1:500 000 (rozmiar 55 × 50 cm)³⁶³.

352 Tamże, sygn. 237/XIV/442, mf. B 58757.

353 Tamże, sygn. 237/XVI/639, k. 19–20.

354 Tamże, k. 56–59.

355 Tamże, sygn. 237/XX/202, k. 9–13.

356 Tamże, k. 55–56.

357 Tamże, k. 170–176.

358 AAN, Zespół Centralnego Zarządu Budowy Miast i Osiedli, sygn. 249.

359 Tamże, sygn. 250, 251.

360 Tamże, sygn. 560.

361 Tamże, sygn. 561.

362 Tamże, sygn. 638.

363 AAN, Kolekcja kartograficzna, sygn. 260.

Instytut Urbanistyki i Architektury 1948-1971, zespół 580

Zawiera mapę Kielc z 1961 r. o wymiarach 76 × 91 cm. Zaznaczone są tereny zielone i przemysłowe oraz główne trasy przelotowe. Wyodrębnione są również rozmiary miasta w okresie realizacji planu Staszica z 1821 r. W rogu pieczęć prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej³⁶⁴.

364 AAN, Instytut Urbanistyki i Architektury, sygn. 240.

Paweł Wolańczyk (Museum of the History of Kielce)**Sources for the history of Kielce collected at the Central Archives of Modern Records in Warsaw.**

The paper presents documents and groups of materials collected at the Central Archives of Modern Records in Warsaw. The documents show political, economic and social changes that took place in Kielce in the 20th century. The article is intended for people searching for useful information at the Central Archives of Modern Records. The documents might also be attractive for those passionately interested in history and may contribute to better understanding of the history of Kielce. The selected materials are mostly preserved in a very good or good condition. Those items which are difficult to decipher are indicated. What is more, there is also some information as to the size of the document and whether it is larger than an A4 sheet of paper. The paper comprises three parts. The first one is devoted to the years 1905 – 1939 and it consists of materials created by the authorities, individual ministries, selected social organizations and units of Kielce Voivodship Office and Provincial State Police Headquarters. The second part covers the years of World War II. There are documents prepared by the German authorities, partisan squads, the Central Welfare Council, Government Delegation for Poland, Polish Workers' Party and Polish Committee of National Liberation. Finally, the third part comprises records from 1945 to 1989. There are details referring to the referendum of 1945, election of 1947, communists' fights with the opposition, rebuilding of the city, political parties or individual ministries operating in those times.